

DET UDENRIGSPOLITISKE SELSKAB
THE DANISH FOREIGN POLICY SOCIETY

Publiceret i Weekendavisen den 12. april 2017

Tidslommen

Af OLE NYENG

MINSK – Første tanke efter få dages ophold i den belarussiske hovedstad: Sådan ser den virkeliggjorte socialisme ud, når den lykkes. Tilsyneladende velklædte og velnærede promenerer Minsk-borgerne ad brede fortove langs gigantiske boulevarder, der synes anlagt med det formål at rumme de årlige militærparader. Man stopper op ved Ermenogildo Zegnas og Hugo Boss' mærkevarebutikker, slikker forårssol ved de mange udendørs cafeer, når man da ikke forsvinder ned i dybet til det nyopførte, tre-etagers underjordiske indkøbscenter under Lenin-pladsen i byens centrum.

Omfattende statsstøtte gør det muligt at bo til overkommelige huslejer i de store ejendomskomplekser, opført i Stalin-tidens falske klassicisme på ruinerne af en krigsødelagt by. Man rejser billigt i byens veludbyggede metro- og bussystem og benytter sig flittigt af hovedstadens mange kulturtilbud til overkommelige priser.

Trafikpolitiet vil ikke prøve at presse penge af én for en eller anden reel eller påstået forseelse, og man skal ikke betale ekstra for at få hospitalsbehandling eller have "gaver" med til børnenes lærere, som det er tilfældet i mange andre tidligere sovjetrepublikker.

Statuer af Lenin står intakte på byens grandiose pladser, slogans om "det heroiske folks udødelige gerninger" under Den Store Fædrelandskrig (Anden Verdenskrig) pynter husfacaderne, langt størsteparten af produktionsvirksomhederne og al jorden er fortsat statsejet, og det hemmelige politi hedder stadig KGB.

Så på overfladen ligner Aljaksandr Lukasjenkas republik, Belarus (eller som den ofte kaldes på dansk: Hviderusland), en bedre fungerende udgave af det system, der fejlede så eklatant i forrige århundredes sidste halvdel andre steder på kloden.

Alligevel lyder Aljaksandr Baitjorov, professor ved Minsk Statsuniversitets fakultet for internationale relationer, helt forskrækket, da jeg spørger ham, om Belarus er socialistisk. "Nej, nej," bedyrer han, "vi er et demokrati, for det står i forfatningen. Måske med visse elementer af et vertikalt styre." Det er så langt, som en statsansat professor på et universitet kan gå i beskrivelsen af, hvad der andre steder på kontinentet er kaldt "Europas sidste diktatur".

Der har generelt – både i Belarus selv og i Europa – været en tendens til at undervurdere og latterliggøre den nu 62-årige Lukasjenka, der var noget så jordnært som bestyrer af en kyllingekollektivfarm, da han i 1994 vandt et nogenlunde frit valg og blev præsident i det land, der kun tre år tidligere havde fået sin selvstændighed ved Sovjetunionens opløsning. Med sit hentehår og sin macho-moustache, den bondske dialekt og de simple sætninger imponerede han ikke det politiske parnas.

DET IIDENRIGSPOLITISKE SÆLSKAB

Men latteren forstummede hurtigt i takt med, at Lukasjenka systematisk udryddede enhver opposition og satte sig på magten. Parlamentet blev opløst, Lukasjenka gav sig selv lov til at regere per dekret – senere godkendt ved en folkeafstemning – og prominente kritikere forsvandt sporløst. Det gjaldt f.eks. Viktor Hantjar, en tidligere vice-premierminister under Lukatjenka, der brød med præsidenten og gik over til oppositionen, tidligere indenrigsminister Juri Zaharanka og erhvervsmanden Anatol Krasouski – alle blev bortført i årene 1999-2000 og er aldrig siden fundet.

”Det er skammeligt, også fordi Belarus nok var den af sovjetrepublikkerne, der havde de bedste forudsætninger for at klare sig som en selvstændig, demokratisk republik,” siger professor Anatoli Mikhailov, da jeg møder ham i eksilet i Vilnius, naborepublikken Litauens hovedstad. Mikhailov grundlagde The European Humanities University i Minsk lige efter selvstændigheden, men måtte flygte, da Lukasjenka i 1996 lukkede universitetet, der i dag drives videre fra Vilnius – i øvrigt med danske Jørgen Jørgensen som midlertidig rektor.

”Vi havde den mest avancerede industri, den bedste infrastruktur, den mest veluddannede befolkning, og folk havde en god levestandard efter sovjetiske forhold. Vi var et af de få lande, hvor det ikke var den kommunistiske parti-nomenklatura, der overtog magten. Der var masser af entusiasme, hundredtusinder af mennesker på gaderne, og selv da Lukasjenka kom til magten, var han relativ svag. Men vi havde ikke nok intellektuel kapital efter så mange år, hvor man ikke behøvede at tænke, og kun tre års erfaring med et ofte kaotisk demokrati. Så skridt for skridt var Lukasjenka i stand til at uddybe sin magtbase. Han indså hurtigt, at den største fare for ham var den unge generation, så han sikrede sig fuld kontrol med uddannelsessektoren. Nu har vi siddet her i eksil i 20 år.”

Lukasjenkas Belarus er ofte beskrevet som ”et stalinistisk fortidslevn”, men det er aldeles misvisende, mener Andrei Jahorau, der er direktør for tænketanken Centre for European Transformation, som fortsat arbejder fra Minsk.

”Tværtimod, Lukasjenka var først med den moderne, autoritære styreform, der nu har bredt sig til Putins Rusland og flere andre lande og bygger på en slags social kontrakt med borgerne: ’I får stabilitet, sikkerhed og rimelige økonomiske forhold, til gengæld overlader I politikken til mig.’ Oppositionen bliver skiftevis forfulgt og tålt, men altid modarbejdet. Den stikker hovedet frem engang imellem, men bliver slået hårdt ned og er indbyrdes splittet og svag,” siger Jahorau.

”Gennem kontrollen med 70-80 procent af statsvirksomhederne, kontrollerer styret også adgangen til jobbene – og de dermed forbundne goder som pension og gratis lægebehandling. Men markerer du dig imod styret – eller har du en søn eller datter, der gør - kan det hurtigt få konsekvenser for din ansættelse. Den almindelige belarusser vender sig derfor indad, har kun tillid til den nære familie og den inderste kreds af venner og prøver at løse daglige problemer inden for dette netværk.”

Trods dette har Lukasjenka gennem alle årene fastholdt en vis popularitet, især på landet, viser tænketankens målinger. ”Spørger man generelt, om folk støtter præsidenten, vil mellem 40 og 60 procent svare ja – også fordi de ser ham hele tiden på tv,” siger Jahorau. Hvilket afspejles i præsidentens øgenavn, Batjka (Lillefar), der især på landet siges helt uden ironi.

Men skal en befolkning bestikkes til tavshed eller passiv accept, skal man have midler at bestikke med. Det har Lukasjenka hidtil kunnet skaffe sig gennem sin store allierede mod Øst, Rusland. Rusland er langt den største investor i Belarus, 35 procent af alle investeringer. Cypern er nummer to med 22,5 procent – fortrinsvis russiske investorer, der hvidvasker tvivlsomt tjente penge gennem

DET HENRIKSPOLITISKE SÆLSKAB

cypriotiske banker. Belarus har ikke selv store energiressourcer, men en omfattende olieimport fra Rusland til ”vennepris” giver arbejde til de belarussiske olieraffinaderier. De russiske subsidier til Belarus – i form af billig olie og naturgas – er udregnet til at udgøre mellem 15 og 20 procent af landets BNP. Og næsten al belarussisk eksport af mælkevarer og kød går til det russiske marked. Det samme gælder sanktionsramte europæiske varer, der sælges med Belarus som mellemstation. Pludselig kan man finde produkter som ”belarussisk parma-skinke” eller ”belarussiske østers” i russiske supermarkeder.

”Belarus’ forhold til Rusland er som en junkies til sin pusher,” som Vytis Jurkonis, der er projektdirektør på menneskeretsorganisationen Freedom House’s kontor i Vilnius, udtrykker det. ”Økonomien er fuldstændig baseret på Rusland. Al energien kommer fra Rusland. Infrastrukturen er afhængig af Rusland. Alle belarussiske militærfolk får deres træning i Rusland. Sproget, som flertallet af belarussere taler, er russisk. Al spekulation om, at Belarus overhovedet er i stand til at bryde med Rusland, har kun til formål at vildlede,” mener Jurkonis.

Det er da også det indtryk, der gives under et meget formelt møde med repræsentanter for det belarussiske udenrigsministerium. ”Rusland er vores vigtigste strategiske partner på grund af historien og beliggenheden. Vi har levet 200 år sammen i en fælles stat. Vi har visumfrihed, fri bevægelighed, fælles adgang til sundhed og uddannelse for vores borgere i begge lande. Næsten halvdelen af vores eksport går til Rusland. Vi har uenigheder, men de bliver løst,” siger Aleksandr Sidoruk, lederen af Udenrigsministeriets Ruslands-departement.

Prisen for Ruslands støtte til Belarus er først og fremmest strategisk. De to lande er i en tæt militær union og har praktisk taget fælles luftforsvar. Fabrikker i Belarus producerer våben til det russiske militær. Belarus’ infrastruktur er indrettet, så den tjener Ruslands militære formål. De to lande holder fælles militærøvelser, som altid går ud på, hvordan man invaderer og bekæmper de baltiske stater, blandt andet den planlagte, storstilede Zapad 2017-øvelse til efteråret.

Militærplanlæggere i både Moskva og NATO ser Belarus som helt afgørende i en eventuel konflikt. Opnår Rusland kontrol med den såkaldte Suwalki-åbning, den 100 km lange strækning langs den polsk-litauiske grænse, der er klemt inde mellem Belarus og den russiske Kaliningrad-enklave, vil NATO-styrker være afskåret fra at komme de baltiske stater til undsætning ad landjorden.

Men de seneste par år er der begyndt at komme alvorlige kurrer på tråden mellem Minsk og Moskva. Lukasjenka har altid - i alt fald udadtil – lagt en vis distance til Moskva for at markere, at Belarus er et selvstændigt land og ikke kun et appendix til Rusland, en meget udbredt russisk opfattelse. Og efter Ukraine-krisen, hvor Rusland - under påskud af at ville forsvare etniske russeres interesser - invaderede og indlemmede Krim-halvøen og trænede og støttede separatistiske oprørere i Østukraine, blev Lukasjenka nervøs. Han markerede afstandtagen til Moskvas politik, nægtede at anerkende annekteringen af Krim, opretholdt de venskabelige forbindelser med den ukrainske regering i Kijev og tilbød sig som mægler i konflikten.

Lukasjenka afviste et russisk ønske om fri adgang til luftbaser i Belarus og nægtede at betale det beløb, som det russiske gasselskab Gazprom krævede for naturgassen. Den belarussiske leder begyndte at blive væk fra topmøderne i Den Eurasiske Økonomiske Union, den politiske og økonomiske samarbejdsorganisation mellem Rusland, Kasakhstan og Belarus. Han indledte en ny tilnærmelse til Vesten, løslod i 2015 alle politiske fanger – hvilket EU kvitterede for ved for et år siden at fjerne alle tilbageværende sanktioner mod Belarus og genoptage ”den politiske dialog”. I januar i år afskaffede Lukasjenka visumtvangen for indrejse for EU-borgere (for ophold, der ikke

DET UDENRIGSPOLITISKE SÆLSKAB

overstiger fem dage) – uden at konsultere Rusland, som Belarus er i statsforbund med. Putin svarede igen ved for første gang at indføre grænsekontrol ved den russisk-belarussiske grænse.

Og hvor nationalt-sindede belarussere før kunne arresteres, hvis de formastede sig til at tale belarussisk på gaden – et tegn på oprør i Lukasjenka-styrets optik – begyndte Lukasjenka selv at holde taler på belarussisk (som omtrent forholder sig til russisk som norsk til dansk) og ved alle lejligheder at fremhæve belarussisk kultur og identitet.

”Forholdet mellem Belarus, Rusland og EU følger en cyklus. Når Lukasjenka ønsker at lægge pres på Rusland, vender han sig mod Europa og lemper på undertrykkelsen hjemme. Og når det så fører til øget politisk modstand, slår han ned med ny undertrykkelse og bliver venner med Rusland igen” siger Aleh Kulag, formand for Belarus’ Helsinki-komite.

En ny vending i denne cyklus kom måske i marts, da en ny skat vendt mod såkaldte sociale parasitter – dvs. folk, der var registreret som arbejdsløse – førte til uventet store demonstrationer, uro og massearrestationer, også i byer i provinsen, der ikke plejer at lægge sig ud med styret. Det var ”parasit-skatten”, der fik oprøret til at fænge, men den menes kun at være katalysator for længere tids opsparet vrede over stigende arbejdsløshed, stigende priser og faldende subsidier i de seneste par år. Bruttonationalproduktet faldt med 2,6 procentpoint sidste år, efter en nedgang på 3,9 procentpoint i 2015. Eksporten gik ned med hele 22 procentpoint sidste år. Inflationen – altid en omdiskuteret størrelse i en statsstyret økonomi – opgøres nu til over 10 procent.

Med andre ord: Styret synes ikke længere at have de tilstrækkelige midler til at bestikke sin befolkning til at holde sig i ro.

Urolighederne i marts førte, ifølge borgerretsorganisationen Viasna, til arrestation af cirka 1000 demonstrationsdeltagere; hvoraf halvdelen blev idømt kortvarige fængselsstraffe og er løsladt igen.

”21 er fortsat fængslet, de fleste helt unge, anklaget for at have organiseret ’en masseopstand’,” siger Viasnas leder, borgerrettigheds-veteranen Ales Bialiatski. ”Vi følger det tæt. Der er enighed mellem os og EU om, at Europa ikke vil tolerere nye politiske fanger i Belarus, ellers får det konsekvenser for forholdet. Det er tærsklen, der ikke må overskrides.”

I sidste uge holdt Putin og Lukasjenka et topmøde i Sankt Petersborg i et forsøg på at klinke skårene, og de rapporteres at være blevet enige om fortsat billige russiske energileverancer til Belarus mod, at Minsk betaler sin udestående gæld. Om det er signalet til et nyt pendulsving fra Lukasjenkas side i hans forsøg på at balancere mellem Rusland og EU, vil vise sig.

For første gang rapporteres der om sprækker i Lukasjenkas førhen monolitiske administration. Udenrigsminister Uladzimir Makei siges at lede en fraktion, der har forsøgt at få præsident Lukasjenka til at forhandle med de protesterende og fortsætte tilnærmelsen til Europa, mens indenrigsminister og leder af sikkerhedsapparatet, Ihar Sjunevitj, ser protesterne i Minsk som et forsøg på at igangsætte et nyt Majdan-oprør som i Ukraine og søger at fastholde landet i et stærkt forbund med Rusland.

DET UDENRIGSPOLITISKE SELSKAB

Vytis Jurkonis, projektlederen fra Freedom House, er ikke optimist, hvad angår udsigten til en afgørende sejr for reformtilhængere i Belarus. Han ser to afgørende hindringer:

”At rykke mod Europa er ikke noget alternativ for Belarus. Når alt kommer til alt, ser I også Belarus gennem geopolitiske briller og har afskrevet landet til Moskva. I har hverken ressourcer til eller interesse i at købe Belarus ud af Ruslands favntag. Og, ja, hvis Lukasjenka ville landet noget godt, begyndte han at reformere den centralt dirigerede økonomi. Men derved ville han også rykke grundlaget væk for sit eget magtmonopol. Så han vil vælge den lette vej og nok engang forsøge at afpresse Rusland.”

Reportagen er skrevet efter en rejse til Belarus, arrangeret af Det Udenrigspolitiske Selskab. Først publiceret i Weekendavisen den

